

การสร้างสังคมที่มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปันและเอื้ออาทร ในประชาคมอาเซียน : บทวิพากษ์ในเชิงปรัชญา

ลิวลี ศิริโล^๑

บทคัดย่อ

การสร้างสังคมที่มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปันและเอื้ออาทร เป็นจุดประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของเสาหลักที่ ๓ ของการสร้างประชาคมอาเซียน คือ ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) โดยมีความมุ่งหวังให้ประชากรมีความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้าน มีความมั่นคงทางสังคม มีการเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน (building ASEAN identity) คำถามเชิงปรัชญาเกิดขึ้น ๒ ประการ ได้แก่ การสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปันและเอื้ออาทร ถือเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ของประชาคมอาเซียนได้หรือไม่ และคำถามประการที่ ๒ จะใช้อะไรเป็นฐานร่วมกันในการสร้างสังคมให้มีลักษณะดังกล่าวตามที่มุ่งหวังไว้ โลกทัศน์ของสังคมตะวันออกมีความแตกต่างจากโลกทัศน์ทางตะวันตกโดยที่แนวความคิดทางปรัชญาและศาสนาไม่แยกจากกัน ศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในสังคมตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ พิจารณาโดยภาพรวม โลกทัศน์ทางศาสนาก็อาจใช้เป็นฐานร่วมกันในการสร้างสังคมตามที่มุ่งหวัง แต่ความเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์คนรุ่นใหม่ ปัญหาทางเศรษฐกิจการเมืองก็อาจเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้จุดมุ่งหมายไม่บรรลุผล

คำสำคัญ : ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน, โลกทัศน์ทางปรัชญา, โลกทัศน์ทางศาสนา

ความนำ

ตามข้อตกลงของผู้นำประเทศอาเซียนในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๑๒ ที่เมืองเซบู สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ การสร้างประชาคมอาเซียนจะแล้วเสร็จภายใน พ.ศ. ๒๕๕๘ (ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นที่ทำให้ต้องเลื่อนออกไป) โดยมีเสาหลักสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่

^๑ ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community-ASC)

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC)

ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-cultural Community-ASCC)

เสาหลักที่ ๓ ของประชาคมอาเซียนซึ่งได้แก่ การสร้างประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน^๒ ประชากรมีความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้าน มีความมั่นคงทางสังคม ที่สำคัญคือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของประชาคมอาเซียน^๓ คำถามเกิดขึ้นว่า การสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทร ถือเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ของประชาคมอาเซียนได้หรือไม่ เพราะพิจารณาจากความเป็นจริงแล้ว แต่ละประเทศของประชาคมอาเซียนมีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งในด้านภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิธีการดำเนินชีวิต รวมถึงโลกทัศน์ของประชาคม นอกจากนี้ คำถามอีกประการหนึ่งที่ตามมาคือ จะใช้อะไรเป็นฐานร่วมกันในการสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทร ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้ง ๒ ประการนี้ คือ ประเด็นข้อโต้แย้ง (argument) ทางปรัชญา

โลกทัศน์ของมนุษย์

ในทางปรัชญามองธรรมชาติของมนุษย์ว่าเป็นสิ่งมีภาวะที่มีปรีชาญาณ (wisdom) หมายถึง ปัญญาและเหตุผลที่ทำให้มนุษย์คิดได้อย่างไตร่ตรองรอบคอบ สามารถตัดสินใจสิ่งที่ตนรับรู้ว่าเป็นความจริงคืออะไร สิ่งประเสริฐในชีวิตคืออะไร และสามารถนำความรู้ดังกล่าวมาปฏิบัติในชีวิตจริงได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมองโลก มองสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏ ความสัมพันธ์ที่ตัวเราสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ เรียกว่า โลกทัศน์ (world view) ซึ่งครอบคลุมถึงความเชื่อ ทศนคติ และการให้คุณค่าแก่สิ่งทั้งหลาย^๔ นักปรัชญากรีกโบราณยุคเริ่มแรกเริ่มต้นความคิดด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย วิธีชีวิตที่มนุษย์เราควรดำเนินและปฏิบัติตาม ลักษณะเด่นของแนวความคิดของนักปรัชญากรีก คือ การตั้งคำถาม การแสวงหาคำตอบด้วยวิธีการอ้างเหตุผล การวิพากษ์ออกความเห็น เหตุผลจึงเป็นหัวใจสำคัญของวิธีการคิดแบบนี้ซึ่งเรียกว่า “ปรัชญา”

^๒ ประภัสสร เทพชาตรี. ประชาคมอาเซียน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๕๔) หน้า ๑๑๙.

^๓ วิทย์ บัณฑิตกุล. รู้จักประชาคมอาเซียน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๔) หน้า ๔๖-๔๗.

^๔ Angeles A. Peter. *Philosophy: The Harper Collins Dictionary* (New York: Harper Collins Publishers, 1992) p. 339.

อย่างไรก็ตาม พิจารณาจากข้อเท็จจริงของสังคมกรีกก่อนที่ปรัชญาจะเกิดขึ้น โลกทัศน์ทางศาสนา (religious world view) มีอยู่ก่อน ชาวกรีกมีมโนทัศน์ (concept) เรื่องพระเป็นเจ้าของโลกมนุษย์ ตัวมนุษย์ และวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยมีความเชื่อความศรัทธาเป็นพื้นฐานนำไปสู่พิธีกรรมการปฏิบัติ ทำให้โลกทัศน์ทางปรัชญาซึ่งมีหัวใจสำคัญ คือ เหตุผล การโต้แย้งถกเถียง แยกออกจากโลกทัศน์ทางศาสนา ซึ่งมีความเชื่อความศรัทธาการปฏิบัติอย่างเด่นชัด ถึงแม้ว่านักปรัชญากรีกบางคน เช่น โซกราตีส (Socrates) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาของจริยศาสตร์จะพูดถึงความรู้ (knowing) และการปฏิบัติ (doing) ว่าจะต้องควบคู่กัน แต่ก็ไม่ได้หมายถึงการปฏิบัติในแนวของศาสนา

ถึงแม้โลกทัศน์ทางปรัชญาและโลกทัศน์ทางศาสนาจะแยกออกจากกันในโลกตะวันตก แต่คำถามทางปรัชญาก็สามารถใช้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญทางศาสนาเพื่อความเข้าใจและหาคำตอบบางประการ เช่น ความเป็นจริงสูงสุดคืออะไร ชีวิตที่ประเสริฐสำหรับมนุษย์คือชีวิตแบบไหน สังคมที่ดีสำหรับมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันคือสังคมแบบไหน คำถามเชิงปรัชญาดังกล่าวทำให้สามารถเข้าใจสังคมแต่ละสังคม ความเชื่อและวิธีการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม^๔

ในส่วนของโลกตะวันออก ข้อแตกต่างประการหนึ่งที่ต่างจากสังคมตะวันตกคือ คำว่า ปรัชญา และศาสนาจะไม่แยกจากกันเหมือนสังคมตะวันตก เห็นได้ชัดจากระบบหรือลัทธิปรัชญาที่สำคัญของโลกตะวันออก ได้แก่ ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาจีน และปรัชญาญี่ปุ่น ว่ามีลักษณะที่เป็นทั้งระบบความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติอย่างเด่นชัดถึงแม้จะใช้คำว่า ปรัชญา ก็ตาม ปรัชญาตะวันออกจะเน้นความสำคัญของครอบครัว ของสังคม ที่รวมกลุ่มกัน โดยมีวัฒนธรรมทางศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยง มีระบบศีลธรรม และมุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวมมากกว่าเน้นเรื่องเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเหมือนแนวความคิดของปรัชญาตะวันตก^๖ ดังนั้น การจะสร้างสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทรให้เป็นจริงขึ้นได้ในสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความเข้าใจและร่วมมือกันทางด้านศาสนาเป็นพื้นฐานประการหนึ่งที่สำคัญนอกเหนือไปจากเหตุปัจจัยเรื่องอื่น

^๔ Stewart David. *Fundamentals of Philosophy* (New Jersey: Prentic-Hall, Inc. 1996) p. 505.

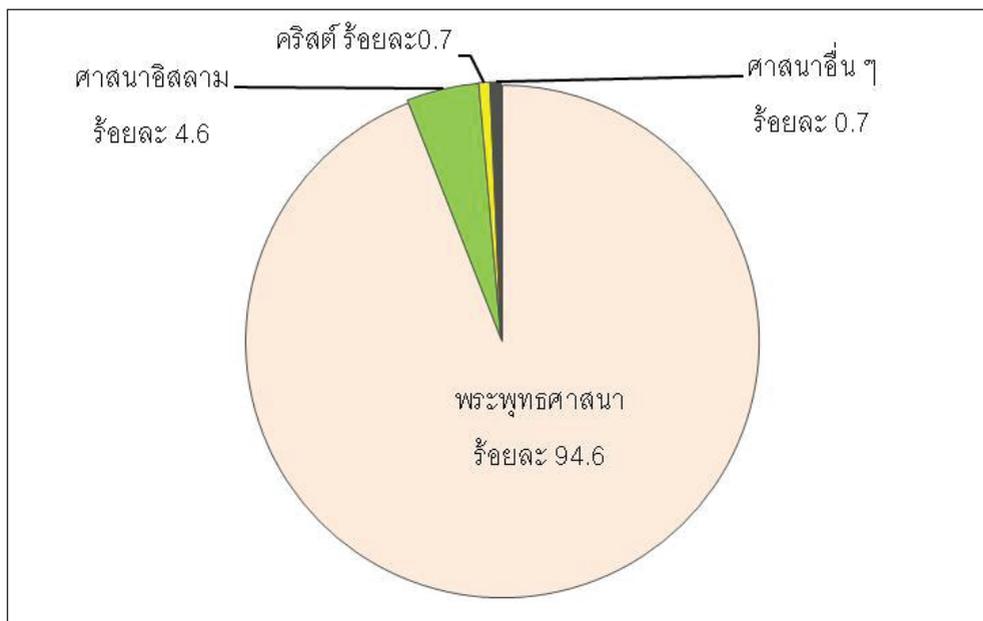
^๖ *Ibid.*, p. 504.

พื้นฐานทางประชากรและศาสนาของประชาคมอาเซียน

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียนประกอบด้วยประเทศสมาชิก ๑๐ ประเทศ ได้แก่ ราชอาณาจักรไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ประเทศบรูไนดารุสซาลาม สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ประเทศมาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ และสาธารณรัฐสิงคโปร์ ใน ๑๐ ประเทศสมาชิก ดังกล่าวนี้ ถ้าพิจารณาข้อมูลพื้นฐานทางประชากรและความเชื่อทางศาสนาโดยประมาณจะปรากฏตามแผนภูมิดังต่อไปนี้^๗

ราชอาณาจักรไทย

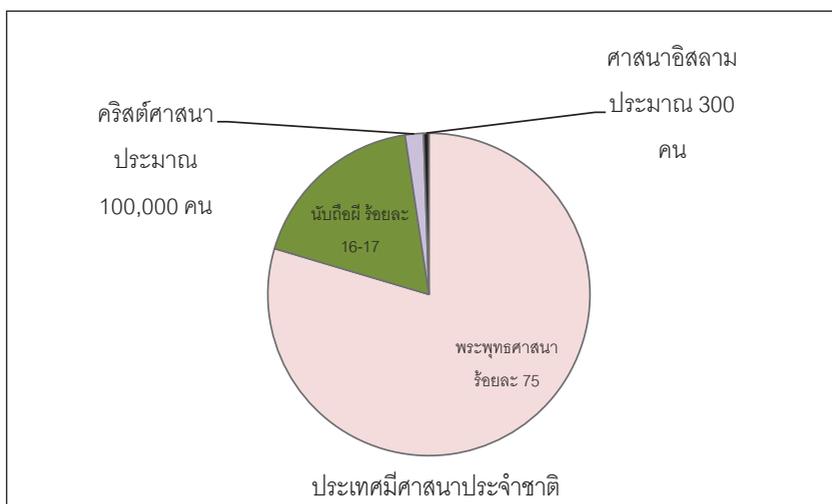

จำนวนประชากร ๖๖,๔๘๒,๐๐๐ คน เชื้อชาติไทยร้อยละ ๗๕ จีนร้อยละ ๑๔ และอื่น ๆ ร้อยละ ๑๑

^๗ อณูฉน เชื้อไทย. AEC ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๕) หน้า ๑๒-๓๙.

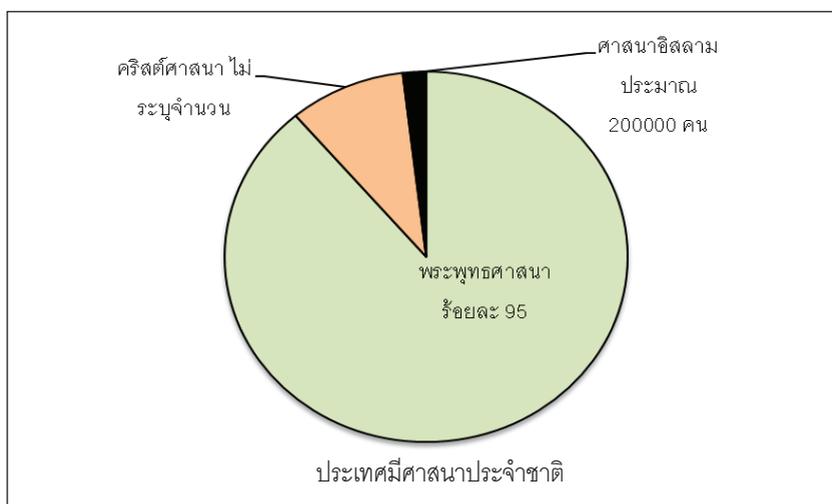

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

จำนวนประชากร ๕,๗๖๓,๐๐๐ คน เชื้อชาติลาวลุ่มร้อยละ ๖๘ ลาวเทิงร้อยละ ๒๒ ลาวสูงร้อยละ ๙ และชนเผ่าอื่น ๆ ประมาณ ๖๘ เผ่า

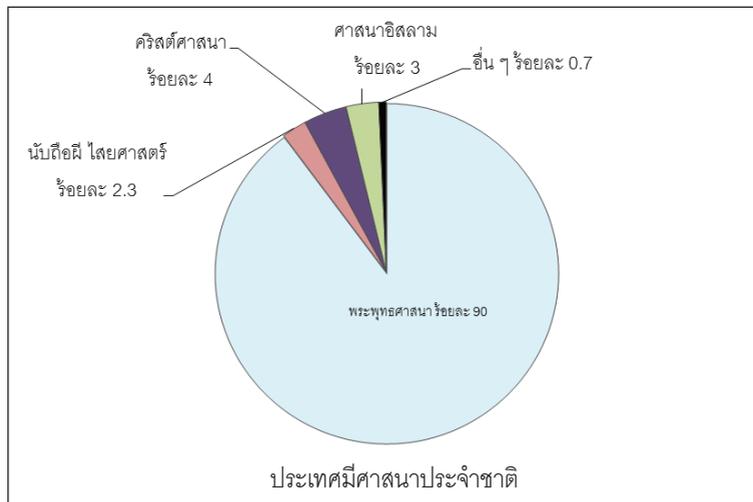
ราชอาณาจักรกัมพูชา

จำนวนประชากร ๑๔,๖๕๖,๖๐๐ คน เชื้อชาติกัมพูชาร้อยละ ๙๐ เวียดนามร้อยละ ๕ จีนร้อยละ ๑ อื่น ๆ ร้อยละ ๔

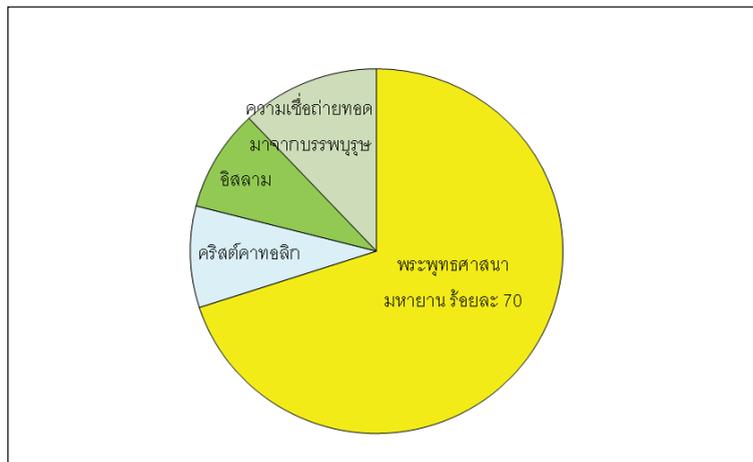

สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

จำนวนประชากร ๕๘,๕๑๐,๑๐๐ คน เชื้อชาติมีเผ่าพันธุ์ ๑๓๕ เผ่า ประกอบด้วย เชื้อชาติหลัก ๗ กลุ่ม ได้แก่ พม่าร้อยละ ๖๘ ไทยใหญ่ร้อยละ ๘ กะเหรี่ยงร้อยละ ๗ ยะไข่ร้อยละ ๔ จีนร้อยละ ๓ มอญร้อยละ ๒ อินเดียนร้อยละ ๒

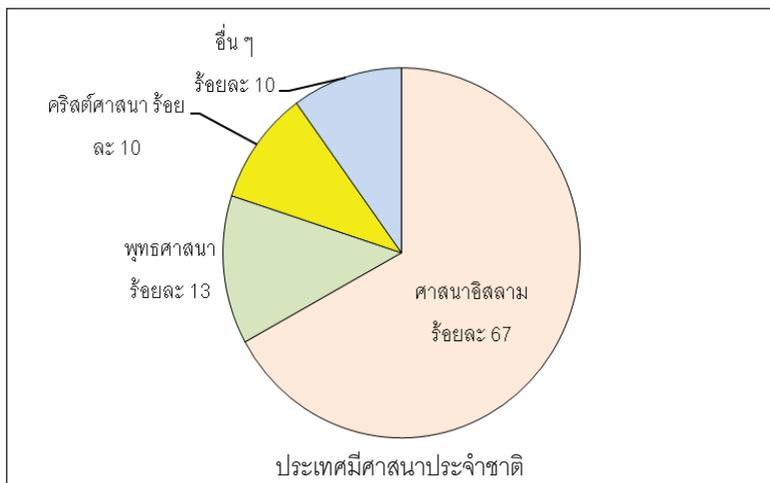
สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

จำนวนประชากร ๘๖,๑๖๐,๐๐๐ คน เชื้อชาติเวียดนามร้อยละ ๘๕-๙๐ ที่เหลือเป็นจีน ไทย กัมพูชา และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ

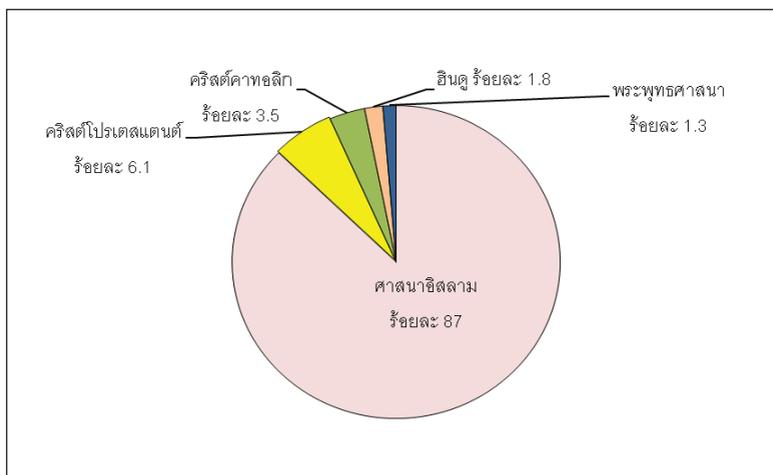

ประเทศบรูไนดารุสซาลาม

จำนวนประชากร ๓๙๗,๐๐๐ คน เชื้อชาติมลายูร้อยละ ๖๗ จีนร้อยละ ๑๕ ชาวพื้นเมืองร้อยละ ๖ และอื่น ๆ ร้อยละ ๑๐

สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

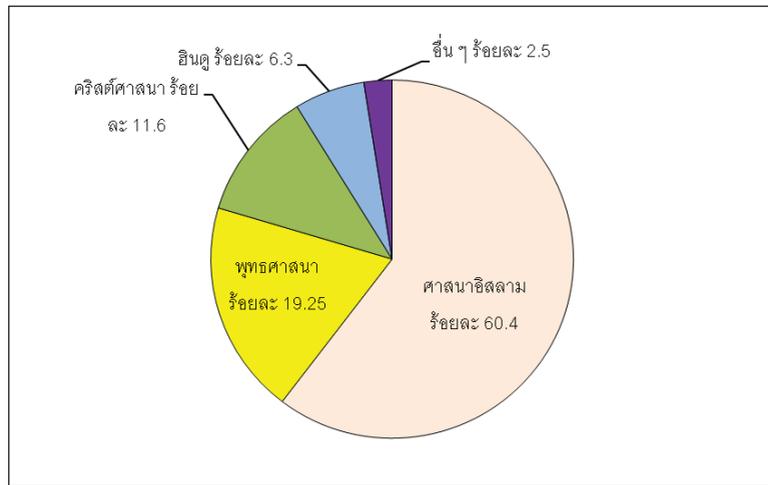

จำนวนประชากร ๒๒๘,๕๒๓,๐๐๐ คน เชื้อชาติชวาร์ร้อยละ ๔๐.๖ ชุนดาร์ร้อยละ ๑๕ มาดูราร้อยละ ๓.๓ มลายูร้อยละ ๗.๕ อื่น ๆ ร้อยละ ๑.๗

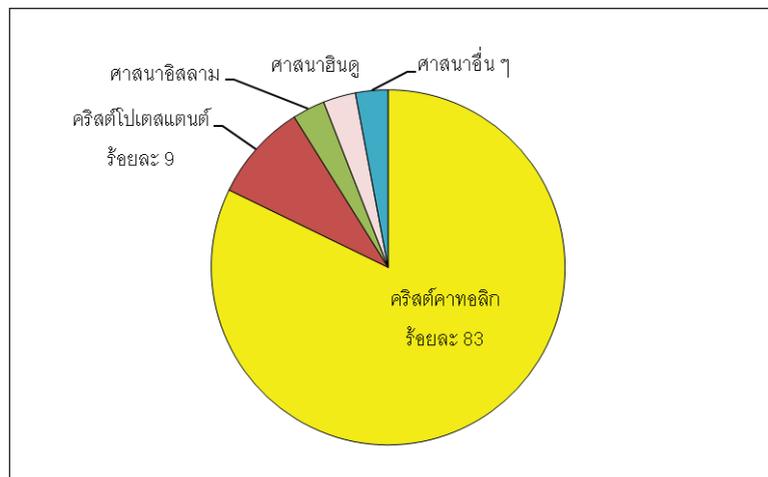
วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

ประเทศมาเลเซีย

จำนวนประชากร ๒๗,๘๖๓,๐๐๐ คน เชื้อชาติมลายูร้อยละ ๕๐.๔ จีนร้อยละ ๒๓ ชาวพื้นเมืองร้อยละ ๑๑ อินเดียร้อยละ ๗.๑ อื่น ๆ ร้อยละ ๗.๘

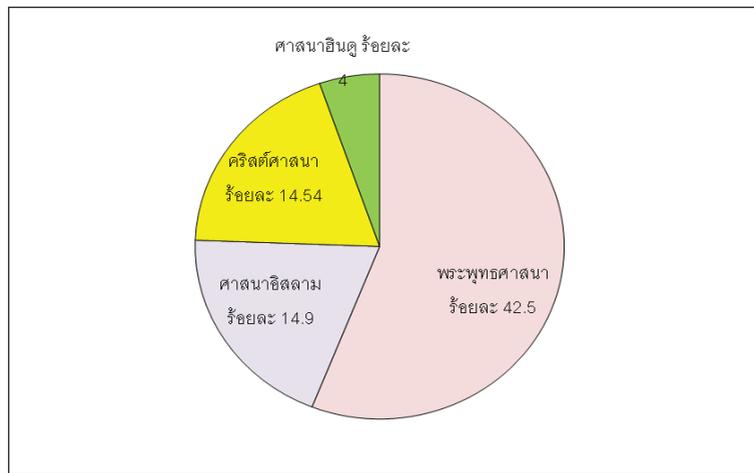
สาธารณรัฐฟิลิปปินส์

จำนวนประชากร ๙๐,๔๕๗,๐๐๐ คน เชื้อชาติตากาล็อกร้อยละ ๒๘.๑ ซิมัวร์ร้อยละ ๑๓.๑ อีโลคาโนร้อยละ ๙ ปิซาญาหรือบิซาญาร้อยละ ๗.๖ ฮิลกายอนอิลองโกร้อยละ ๗.๕ ปิโกลร้อยละ ๖ วาเรย์ร้อยละ ๓.๔ และอื่น ๆ ร้อยละ ๒๕.๓

สาธารณรัฐสิงคโปร์

จำนวนประชากร ๔,๘๓๙,๐๐๐ คน เชื้อชาติจีนร้อยละ ๗๖ มลายูร้อยละ ๑๔ อินเดียร้อยละ ๘.๓ และอื่น ๆ ร้อยละ ๑.๗

จากข้อมูลที่แสดงประเทศสมาชิกทั้ง ๑๐ ประเทศ พุทธศาสนิกชนมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๐,๘๘๙,๙๙๐ คน โดยอยู่ในประเทศไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามมากที่สุด ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามหรือชาวมุสลิมมีจำนวน ๑๙๑,๔๐๐,๐๐๐ คน รองลงมาเป็นผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งได้รับมาจากลัทธิขงจื้อ และความเชื่ออื่น ๆ

โลกทัศน์และคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาอินเดียสายนาสติกะ (heterodox) ซึ่งปฏิเสธความเชื่อและหลักคำสอนตามคัมภีร์พระเวท พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นศาสดาทรงตรัสรู้อยู่ริยสัจ ๔ และประกาศหลักธรรมแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

พระพุทธศาสนา มองความเป็นจริงอย่างไร ในระดับหนึ่ง ทรรศนะของพระพุทธศาสนามีลักษณะแบบธรรมชาตินิยม (naturalism) คือ ยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลกธรรมชาติหรือโลกของวัตถุคือความเป็นจริง เพียงแต่เป็นความเป็นจริงที่อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ การเกิดขึ้น

^๔ สร้อยรวงข้าว. สำนวณศาสนาทั่วอาเซียน พุทธศาสนามีอยู่ที่ไหน-เท่าไร? คอลัมน์คนข้างวัด สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๔๓ วันศุกร์ที่ ๑๓ - วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕) หน้า ๕๘.

วารสารราชบัณฑิตยสถาน

ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

สิวลี ศิริไล

๕๙

ตั้งอยู่ และแปรเปลี่ยนไป ไม่มีสิ่งใดเป็นตัวตนเหลืออยู่ในที่สุด นอกจากนี้ กฎแห่งธรรมชาติ กฎของความเป็นเหตุเป็นผล (law of cause and effect) เป็นสัจธรรมของทุกสิ่ง^๙ เมื่อมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นย่อมต้องมีสาเหตุการเกิดขึ้นของสิ่งนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นการสอนให้มนุษย์เข้าใจในวิถีของโลกที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ มองสิ่งทั้งหลายตามที่สิ่งนั้นปรากฏและเป็นอยู่ ขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนาก็มีคำสอนให้เข้าใจความเป็นจริงอีกระดับหนึ่งที่อยู่เหนือพ้นไปจากความรู้ระดับประสบการณ์ แต่เป็นความรู้ระดับสูงทางปัญญาที่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงสูงสุดคือ สภาวะของนิพพาน ด้วยเหตุที่สภาวะของนิพพานเป็นเรื่องที่ไม่อาจเข้าใจได้ด้วยความรู้ระดับประสบการณ์ธรรมดา ทรรศนะเรื่องนี้ของพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นจิตนิยม (idealism)

ธรรมชาติของมนุษย์ ถ้าประมวลคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่ “มนุษย์” เป็นสำคัญ ทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะของมนุษยนิยม (humanism) พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมา มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน เพราะทุกคนถือกำเนิดมาจากกรรมมารดาซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน ประสบความสำเร็จในชีวิตแตกต่างกัน รวมถึงบรรลุถึงความสุขของชีวิตแตกต่างกัน ก็เป็นเพราะการรู้จักใช้ “ปัญญา” และการ “พัฒนาตน” มนุษย์แต่ละคนจะต้องตระหนักถึงศักยภาพของตนในการคิด การตัดสินใจเลือก การกระทำ และต้องตระหนักถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งตัวของมนุษย์เอง มนุษย์จึงสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้ สิ่งสำคัญคือจะต้องรู้และเข้าใจเรื่องความเป็นจริงว่าอะไรคือความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงได้ อะไรคือความเป็นจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง รวมถึงความเข้าใจธรรมชาติของตนเอง

พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง หลักคำสอนเรื่องชีวิตที่ประเสริฐตามแนวทางที่มนุษย์ควรปฏิบัติตน และขณะเดียวกันก็ปฏิบัติต่อผู้อื่น ถ้าพิจารณาในเชิงของปรัชญาแล้วไม่อาจสรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์มีทรรศนะแบบประโยชน์นิยม (utilitarianism) รตินิยม (hedonism) หรือศานตินิยม (non-hedonism) ซึ่งเป็นทรรศนะทางจริยศาสตร์ตะวันตก พุทธจริยศาสตร์มีลักษณะเฉพาะของตนเอง คือ การมีพื้นฐานมาจากกฎธรรมชาติ ความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกฎดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง ไม่เปลี่ยนแปลงท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลง^{๑๐} จากลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนาเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโลกของสังคมมนุษย์มาได้ทุกยุคทุกสมัยจนถึงปัจจุบัน มนุษย์แต่ละคน

^๙ Dhammananda K. Sri. *What Buddhist Believe* (Palau Pinang: The Young Buddhist Association of Malaysia, 1999) p. 146.

^{๑๐} *Ibid.*, p. 144-7.

พึงใช้ปัญญาเข้าใจกฎธรรมชาติ (กฎไตรลักษณ์) เข้าใจแนวทางประพฤติปฏิบัติตนตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง (มรรคมืองค์ ๘) ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความมีสติ มีความรับผิดชอบ พึ่งหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่ดี กระทำความดีอย่างสม่ำเสมอ และพึงพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์แจ่มใส เกณฑ์ตัดสินการกระทำตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นมาตรฐาน ได้แก่ กุศลกรรม การกระทำที่ละเว้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นการกระทำที่ดี ในทางตรงกันข้าม การกระทำที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นอกุศลกรรม เป็นการกระทำที่ไม่ดี ขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาจากผลของการกระทำที่เกิดขึ้นว่าให้คุณให้โทษแก่ใครมากน้อยเพียงใด และต้องคำนึงว่าวิญญูชนมีความเห็นอย่างไรต่อการกระทำนั้น

นอกจากหลักการดังกล่าวแล้ว พระพุทธศาสนายังมีหลักธรรมคำสอนสำหรับบุคคลตามหน้าที่ บทบาทในสังคม พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธวิถีชีวิตทางโลกของบุคคลในสังคม แต่จะต้องเป็นไปตามหลักธรรม ดังเช่น พระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงหลักปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตมีความสุขแก่ที่ฆาตนา ผู้กราบพูลถามว่าจะสามารถดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้อย่างไรในฐานะของหัวหน้าครอบครัวซึ่งมีภรรยา บุตร ธิดา และบริวาร ที่ต้องรับผิดชอบ^{๑๑} พระพุทธองค์ทรงตอบว่า บุคคลสามารถมีความสุขได้ด้วยการปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการ ได้แก่ ประการแรก รู้จักทำงานประกอบอาชีพตามความรู้ความถนัดอย่างเต็มความสามารถ และซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ ต่อบุคคลอื่น ประการที่ ๒ รู้จักเก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้ ประการที่ ๓ มีกัลยาณมิตรที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้อยู่ในเส้นทางที่ถูกต้องชอบธรรม และประการที่ ๔ รู้จักบริหารจัดการทรัพย์สินอย่างเหมาะสม ใช้จ่ายอย่างพอเหมาะ พอควร พอเพียงตามกำลังของตน นอกจากนี้แล้วยังพึงประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีคุณธรรม ๔ ประการ คือ มีศรัทธาในหลักธรรมคำสอน เห็นคุณค่าของความสุขสงบทางจิต มีศีลหรือวินัยในการควบคุมตนเองให้ห่างไกลจากการกระทำที่เป็นโทษแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น รู้จักทำบุญให้ทานตามกำลังความสามารถ เป็นการแบ่งปันแก่ผู้อื่น และประการสุดท้าย พึงบำเพ็ญเพียรทางจิต ปฏิบัติสมาธิ พัฒนาปัญญา เพื่อให้บรรลุถึงสภาวะสูงสุด คือ ปัญญา

โดยสรุปแล้ว โลกทัศน์และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เข้าใจและยอมรับ “ความเปลี่ยนแปลง” ของสิ่งทั้งหลายเป็นแนวทางที่ทำให้พุทธศาสนิกชนเผชิญกับสภาพของการเป็นประชาคมอาเซียน สามารถปรับตัวและมีส่วนร่วมเสริมให้เกิดสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน ขณะเดียวกันก็สามารถเปิดใจยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลาย และมองหาความเป็นหนึ่งในท่ามกลางความหลากหลายได้ ปัญหาอยู่ที่ว่าจะสามารถเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร มีเหตุอย่างอื่นมากระทบความเชื่อหรือไม่

^{๑๑} *Ibid.*, p. 143.

โลกทัศน์และคำสอนของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่นับถือพระเป็นเจ้าองค์เดียวคือ อัลลอฮ์ และเป็นศาสนาที่ประทานลงมาสู่มนุษย์โดยพระเป็นเจ้า (revealed religion) ประทานโองการลงมาแก่ศาสดามุฮัมมัด ผู้ได้รับเลือกให้เป็นศาสนทูต ศาสดามุฮัมมัดได้รับการประทานโองการครั้งแรกจากพระเป็นเจ้าเมื่ออายุได้ ๓๘ ปี ขณะพำนัก ณ ถ้ำหิรอในเดือนเราะมะฎอน อันเป็นเดือนแห่งการถือศีลอดของอิสลาม และได้รับการประทานโองการติดต่อกันเป็นเวลานาน ๒๓ ปี มีจำนวนทั้งสิ้น ๖,๐๐๐ โองการ เป็นที่รู้จักกันว่า เป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ หรืออัลกุรอาน (แปลว่า การอ่าน) มุสลิมทุกคนจะต้องมีความเชื่อและศรัทธาว่า อัลกุรอานได้ถูกประทานมาจากพระเป็นเจ้า จำเป็นที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอาน เป็นบัญญัติของพระเป็นเจ้าที่ประทานลงมาให้มนุษย์ยึดถือปฏิบัติครอบคลุมวิถีชีวิตทุกด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย ปรัชญา และวัฒนธรรม ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามข้อความในอัลกุรอาน ที่พระเป็นเจ้าตรัสว่า^{๑๒}

“อลิฟ ลามรอ คัมภีร์นี้เราได้ประทานมันลงมายังเจ้า เพื่อที่เจ้าจะได้นำมนุษย์ออกจากความมืดสู่ความสว่าง โดยได้รับอนุมัติจากพระผู้อภิบาลของเขาเหล่านั้น ยังหนทางของพระเจ้ายูทรงเกรียงไกร ผู้ทรงได้รับการสรรเสริญ”

(ซูเราะหฺ อัล-ฟุรกอน โองการที่ ๑)

จากพระบัญญัตินี้วิถีชีวิตของมุสลิมทุกคนจึงอยู่ในกรอบของศีลธรรมที่ได้รับการอบรมสั่งสอน ถ้ายทอด สืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นไปตามความหมายของคำว่า “อิสลาม” ซึ่งหมายถึงความนอบน้อมยอมจำนนต่อพระเป็นเจ้า และยังหมายถึง สันติ

การดำเนินชีวิตของมุสลิมเป็นไปตามหลักพื้นฐาน ๓ ประการ ที่สำคัญได้แก่^{๑๓}

๑. หลักวินัยปฏิบัติ (อัล-อิสลาม)
๒. หลักการศรัทธา (อัล-อีมาน)
๓. หลักการทางด้านคุณธรรม (อัล-เอียะหซาน)

หลักวินัยปฏิบัติ (อัล-อิสลาม) หมายถึง ข้อปฏิบัติที่มุสลิมทุกคนต้องยึดถือ ๕ ประการ ได้แก่

- การกล่าวปฏิญาณว่า ไม่มีพระเป็นเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ เมื่อบุคคลใดกล่าวคำปฏิญาณแล้ว แสดงว่าได้ให้สัตย์ปฏิญาณว่าจะปฏิบัติตามพันธสัญญาต่าง ๆ ที่พระเป็นเจ้าประทานและเชื่อถือต่อมุฮัมมัดผู้เป็นศาสดา (รซูล) ที่พระองค์ทรงเลือก

^{๑๒} การรู้จักอัลลอฮฺ แทนสายสัมพันธ์อันดับ ๑๒๓-๑๒๔ (กรุงเทพฯ : ๒๕๒๓) หน้า ๔๗.

^{๑๓} ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. การนมาซตามสุ่มมะฮฺ เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, ๒๕๑๘) หน้า ๑๖๓.

- ดำรงนมาซ ๕ เวลา การนมาซ คือ การนมาซต่อพระเป็นเจ้า มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามมาซตามที่พระองค์อัลลอฮ์และศาสดาได้กำหนดและให้แบบอย่างไว้

การนมาซตอนเช้าเรียกว่า ศุบห์ แสดงว่าเมื่อเรตื่นนอน เราก็มลงกราบขอขอบคุณอัลลอฮ์ที่ได้ทรงประทานชีวิตแก่เราหลังจากการหลับนอนของเรา และเราตั้งปณิธานที่จะเริ่มงานของวันนั้นด้วยพระนามของอัลลอฮ์

เมื่อถือเวลาครึ่งวันก็พักเพื่อนมาซซุฮร์ สำหรับขัดเกลาจิตใจของเราให้มั่นคงเข้มแข็งด้วยความยั่วเย้าของสิ่งทั้งหลายในกึ่งวันที่ผ่านและจะมีต่ออีกจนพลบ

ก่อนที่จะเลิกงานก็นมาซฮัจร์ สำหรับวันที่ผ่านไปด้วยการทดลองนานาประการ

เมื่อพลบค่ำก็นมาซมัฆริบ เพราะกลางวันได้จากไปเพื่อให้รัตติกาลเข้ามาแทนที่แล้ว

ก่อนนอนก็นมาซอิฮาอ์ มาซอิฮาอ์อีก เป็นเวลาสุดท้าย

การนมาซของมุสลิมมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นการก้มกราบแสดงความนอบน้อมถ่อมตนอย่างที่สุดต่ออัลลอฮ์ การนมาซถือเป็นเสมือนเสาหลักของศาสนาอิสลาม

- การบริจาคทานบังค์บ (ซากาต) เป็นข้อปฏิบัติอีกประการที่จำเป็นสำหรับมุสลิม จะต้องบริจาคทรัพย์สินที่มีอยู่ เช่น เงินตรา พืชผล ปศุสัตว์ ทองคำ เงิน สินค้าค้างปี ฯลฯ ในเมื่อครบอัตราที่กำหนด และในเมื่อครบรอบปีของมันเพื่อเป็นการจุนเจือช่วยเหลือผู้ที่ขัดสนยากจน การบริจาคทานนี้จะต้องนำไปจ่ายให้แก่บุคคล ๘ จำพวก ได้แก่ ผู้ที่ยากจน ผู้ที่ขัดสน ผู้ทำหน้าที่รวบรวมซากาต ผู้ที่หัวใจโน้มเอียงสู่อิสลาม การเฝ้าทาส ผู้ที่มีหนี้สินท่วมตัว สาธารณประโยชน์ทั่วไป และผู้เดินทาง

- การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน การถือศีลอดเป็นการอบรมบุคคลให้มีความอดทนในการต่อสู้กับความหิวกระหายทั้งปวง เช่น ไม่รับประทานอาหาร ไม่ดื่ม ไม่ร่วมหลับนอนอันสามิภรรยาในเวลากลางวันของเดือนเราะมะฎอน ระยะเวลาของการถือศีลอดเริ่มตั้งแต่แสงอรุณขึ้นจนถึงเวลาพระอาทิตย์ตกดิน ตลอดช่วงเวลาของการถือศีลอด นอกจากจะต้องระมัดระวังอาหารมิให้ตกถึงท้องแล้ว ยังต้องระวังคำพูด ความคิด การกระทำที่ไม่ผิดไปจากบัญญัติของอัลลอฮ์ การถือศีลอดจึงเป็นการอบรมและขัดเกลาจิตใจของบุคคลให้อดทนอดกลั้นต่อสิ่งเย้ายวนใจ ให้มีความบริสุทธิ์ทางจิตใจและการประพฤติปฏิบัติตน

- การบำเพ็ญฮัจญ์ มุสลิมทุกคนจะต้องเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ เมืองมักกะฮ์อย่างน้อย ๑ ครั้งในชีวิตถ้าสามารถทำได้ วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีฮัจญ์ก็เพื่อการปฏิบัติเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ (อินาดะฮ์) ณ บ้านของพระเป็นเจ้าหลังแรกที่พระองค์ได้ทรงบัญชาให้ใช้เป็นศูนย์กลางที่มนุษย์จะแสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ นอกจากนี้ ยังเป็นที่ที่มุสลิมทั่วโลกจะได้พบปะทำความรู้จักกัน แลกเปลี่ยนทรรศนะความรู้และผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

หลักการศรัทธา (อัล-อีมาน) ความศรัทธาหรืออีมานเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมุสลิมทุกคน ศรัทธาทำให้เกิดคุณค่าของชีวิต ทำให้เกิดความเชื่อในตนเองตามมา หลักศรัทธามี ๖ ประการ คือ

- ศรัทธาในเอกภาพแห่งอัลลอฮ์
- ศรัทธาว่านอกจากโลกที่มองเห็นนี้ ยังมีโลกอื่นที่เร้นลับมองด้วยตาไม่เห็น
- ศรัทธาใน ะหฺยู การเปิดเผยโดยพระเป็นเจ้า (revelation) ที่มีต่อบรรดานบีและเราะสุล (ศาสดา) ซึ่งต่อมาทำให้เกิดคัมภีร์อันบริสุทธ์

- ศรัทธาในบรรดาเราะสุล (ศาสดา)
- ศรัทธาในวันสุดท้าย
- ศรัทธาในกำหนดกฎศกาวะจากพระองค์ผู้เกรียงไกร

จากความศรัทธาทั้ง ๖ ประการที่มีอยู่ในตัวมนุษย์นี้เอง ทำให้สามารถเสริมสร้างบุคลิกลักษณะตลอดจนศีลธรรม จริยธรรม สังคม การปกครอง และวัฒนธรรม อันสูงส่ง

หลักคุณธรรม (อัล-เอียะหฺซาน) ความหมายของคุณธรรมของศาสนาอิสลามคือการที่มนุษย์เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์เสมือนหนึ่งว่าท่านมองเห็นพระองค์ ถ้าหากว่าท่านมองไม่เห็นพระองค์ แต่พระองค์ทรงมองเห็นท่าน การมีคุณธรรมจึงหมายถึง การที่มุสลิมทุกคนจะต้องตระหนักว่าการดำเนินชีวิตของตนทุกอิริยาบถอยู่ในการทรงมองเห็นของอัลลอฮ์ตลอดเวลา การรำลึกพระองค์นั้นกระทำได้หลายวิธี เป็นต้นว่า การนมาซ การถือศีลอด การบริจาคทาน การบำเพ็ญฮัจญ์ การกล่าวคำปฏิญาณ การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีความสงบเสงี่ยม การมีความละอายน การมีความสุภาพอ่อนโยน การแนะนำให้ปฏิบัติความดีและห้ามปรามการประกอบกรรมชั่ว การมีความซื่อสัตย์ การรักษาขอบเขตที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงกำหนดไว้

ความตาย ศาสนาอิสลามถือว่า ความตายคือจุดหมายปลายทางของการเดินทางจากชีวิตนี้ไปสู่ชีวิตใหม่ ความตายเปรียบเสมือนประตูที่ก้าวผ่านจากชีวิตหนึ่งไปสู่อีกชีวิตหนึ่งซึ่งเป็นชีวิตนิรันดร ความตายเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความสมบูรณ์ เมื่อความตายเกิดขึ้น วิญญาณกลับคืนไปสู่โลกของวิญญาณคือ อาณาจักรแห่งพระเป็นเจ้า ส่วนร่างกายย่อมคืนกลับสู่ดิน การนำร่างกายของผู้เสียชีวิตไปประกอบพิธีตามประเพณีของศาสนาตามเวลาที่ศาสนากำหนดถือเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญ

ลักษณะสำคัญของศาสนาอิสลามคือ หลักคำสอนในอัลกุรอานและการปฏิบัติตนของชาวมุสลิมจะเป็นหนึ่งเดียวกัน มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อตนเอง บิดามารดา ภรรยา บุตรญาติ มิตรสหาย เพื่อนบ้าน และต่อสังคมอย่างเคร่งครัดและสม่ำเสมอ^{๑๔}

^{๑๔} Ali al-Hshini, Muhammad. *The Ideal Muslim* (Riyadh: International Islamic Publishing House, 2003) pp. 18-19.

โลกทัศน์และคำสอนของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์หรือ the Christianity หมายถึง ศาสนาที่มีพระเยซูทรงเป็นศาสดา ชาวคริสต์ทุกนิกายมีความเชื่อว่า พระเยซูคือ พระคริสต์ผู้เสด็จมาสู่โลกนี้เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นไทยจากบาป เพื่อให้กลับมีชีวิตใหม่เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องตามที่พระเป็นเจ้าทรงสร้างไว้

ศาสนาคริสต์แบ่งเป็นนิกายใหญ่ ๓ นิกาย ได้แก่ โรมันคาทอลิก (Roman Catholic) โปรเตสแตนต์ (Protestant เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. ๑๕๒๙) และออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) ชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศต่าง ๆ ของทวีปยุโรป อเมริกาใต้ และเอเชีย ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์แยกออกเป็นหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่อยู่ในทวีปอเมริกา เช่น เพรสไบทีเรียนอเมริกัน แบปติสต์ ในประเทศไทยกลุ่มคริสต์ศาสนิกชนไทยนิกายโปรเตสแตนต์ได้ก่อตั้ง “สภาคริสตจักรในประเทศไทย” ที่ปกครองตนเอง เลี้ยงตนเอง และกระทำพันธกิจโดยตนเอง ไม่ขึ้นกับคริสตจักรในต่างประเทศ ได้รับการรับรองฐานะขององค์กรจากกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๔} ชาวคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศรัสเซีย และประเทศต่าง ๆ ในแถบยุโรปตะวันออก นอกจากนี้ ยังมีชาวคริสต์ในประเทศอังกฤษที่เรียกว่า Church of England เป็นอิสระจากกลุ่มอื่น ถึงแม้ศาสนาคริสต์จะแยกออกเป็นหลายนิกาย แต่ความสำคัญว่าคริสตจักรต้องเป็นหนึ่งเดียว (one) และสากล (catholic) ก็เป็นหลักความเชื่อสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาใหม่ ด้วยเหตุนี้จึงมีการประชุมร่วมกันระหว่างนิกายต่าง ๆ ในวาระสำคัญเสมอ

หลักความเชื่อที่สำคัญ ศาสนาคริสต์มีความเชื่อเช่นเดียวกับศาสนาอิสลามคือ เชื่อในพระเป็นเจ้าองค์เดียวหรือเอกเทวนิยม ทรงเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งและทรงอยู่เหนือกฎระดับธรรมชาติ มนุษย์สามารถรู้เพียงว่าพระเป็นเจ้าเป็นอะไร แต่ไม่อาจรู้ได้ว่าพระเป็นเจ้าเป็นอย่างไร หมายความว่าความหมายว่ามนุษย์ผู้ใดแต่เพียงว่า พระเป็นเจ้าทรงเป็นอัครภาวะ เอกภาพ ความจริง ความดี ความงาม ความไพศาล ความคงตัว ความยุติธรรม นิรันดรภาพ ทรงเป็นชีวิต ปัญญา เจตจำนง ปรีชาญาณ สัพพเดชะ สัพพัญญู

ตามความเชื่อของศาสนาคริสต์ พระเป็นเจ้าทรงเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของความศรัทธา และทรงเป็นจุดหมายของความสุขนิรันดร (eternal beatitude) การเข้าถึงพระเป็นเจ้าได้คือการเข้าสู่ความสุขนิรันดร แต่มนุษย์ไม่อาจเข้าถึงพระเป็นเจ้าได้เหมือนกันหมดทุกคนเนื่องมาจากความบกพร่องทางวิญญาณ การที่มนุษย์จะเข้าถึงพระเป็นเจ้าได้ต้องเริ่มจากความเชื่อ ความศรัทธา ความรัก พระเป็นเจ้าเป็นพื้นฐานและจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามแนวทางของพระองค์เพื่อเป็นวิธินำไปสู่พระองค์

^{๑๔} พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒) หน้า ๘๘.

ข้อห้ามจากบัญญัติ ๑๐ ประการในคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม (The Old Testament) ซึ่งชาวอิสราเอลและชาวคริสต์ทุกคนต้องปฏิบัติตาม บัญญัติ ๑๐ ประการฉบับดั้งเดิมไม่มีการแบ่งข้อ แต่เรียกกันในภาษาฮีบรูว่า “๑๐ คำ” (The Ten Words) ต่อมาแบ่งออกเป็น ๑๐ ข้อ ได้แก่^{๑๖}

- (๑) อย่ามีพระเป็นเจ้าอื่นใดนอกจากเรา
- (๒) อย่าทำรูปเคารพสำหรับตนเป็นรูปสิ่งใดซึ่งมีอยู่ในฟ้าเบื้องบนหรือบนแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน อย่ากราบไหว้หรือปรนนิบัติรูปเหล่านั้นเพราะเราคือพระเป็นเจ้าของเรา
- (๓) อย่าออกพระนามพระเป็นเจ้าของเราอย่างไม่สมควร
- (๔) จงระลึกถึงวันสะบาโตถือเป็นวันบริสุทธิ์... จงอย่ากระทำการใด ๆ (เดิมวันสะบาโตตรงกับวันเสาร์ของปัจจุบัน แต่ชาวคริสต์ส่วนมากเปลี่ยนจากวันสะบาโต (วันเสาร์) เป็นวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันที่พระเยซูคืนพระชนม์
- (๕) จงให้เกียรติแก่บิดามารดาของเรา
- (๖) อย่าฆ่าคน
- (๗) อย่าล่วงประเวณีผิดเมียเขา
- (๘) อย่าลักทรัพย์
- (๙) อย่าเป็นพยานเท็จใส่ร้ายเพื่อนบ้าน
- (๑๐) อย่าโลภคร่ำเรื้อนของเพื่อนบ้าน อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้านหรือทาสทาสีของเขา หรือโค ลา ของเขา หรือสิ่งใด ๆ ซึ่งเป็นของเพื่อนบ้าน

นอกจากข้อห้ามหรือบัญญัติ ๑๐ ประการจากคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิมแล้ว ชาวคริสต์พึงปฏิบัติตามหลักคำสอนเรื่อง “ความรัก” ซึ่งถือเป็นธรรมบัญญัติข้อใหญ่ที่พระเยซูเจ้าทรงตรัสไว้ปรากฏในคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ (The New Testament)

“จงรักพระองค์ผู้เป็นพระเป็นเจ้าของเราด้วยสุดจิตสุดใจของเรา
ด้วยสุดกำลังและสิ้นสุดความคิดของเรา จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง”

(ลก ๑๐ : ๒๗-๒๘)

ความรักที่กล่าวถึงในคัมภีร์ไบเบิลตรงกับคำว่า อากาเป (agape) ในภาษากรีก และคำว่า อาฮาบ (ahab) ในภาษาฮีบรู เป็นความรักของพระเป็นเจ้าที่มีต่อมนุษย์ ความรักของมนุษย์ที่มีต่อพระเป็นเจ้าและต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คุณลักษณะของความรักคือการรักอย่างไม่มีเงื่อนไข

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๑๑-๓๑๒.

ไม่หวังผลตอบแทน มีความเที่ยงธรรม อุทิศตน เสียสละ ซื่อสัตย์ จงรักภักดี ให้อภัย และรับผิดชอบต่อกัน การปฏิบัติความรักแท้ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจะต้องกระทำดังต่อไปนี้^{๑๗}

- (๑) มีทรศนะต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนว่าเป็นบุตรของพระเป็นเจ้าเท่าเทียมกัน
- (๒) ละเว้นการมองคนในแง่ร้าย
- (๓) อุดหนุนต่อความผิดพลาดและความบกพร่องของผู้อื่น
- (๔) ตอบแทนความชั่วด้วยความดี
- (๕) ละเว้นการอิจฉาผู้อื่น
- (๖) ร่วมใจกันทำงานได้โดยอะลุ่มอล่วยต่อกัน

การดำเนินชีวิตของชาวคริสต์ ศาสนาคริสต์มีทรศนะว่า โลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นเพียงทางผ่านหรือชีวิตชั่วคราวของมนุษย์ที่จะไปสู่ชีวิตนิรันดรในอาณาจักรของพระเป็นเจ้า จุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ การดำเนินชีวิตตามพระประสงค์ของพระองค์ (ความศรัทธา ความนบนอบ) การทำหน้าที่ตามบทบาทในสังคมอย่างดีที่สุดทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ และประการสุดท้ายของจุดมุ่งหมายชีวิตมนุษย์คือการเตรียมพร้อมสำหรับชีวิตนิรันดรหลังความตาย

แนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของศาสนาคริสต์คือ ชีวิตมนุษย์ทุกชีวิตเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และมีศักดิ์ศรี เป็นที่มาของหลักจริยศาสตร์ ที่สำคัญคือ การเคารพต่อคุณค่าชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็ชีวิตทารกในครรภ์ ชีวิตเด็กพิการ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยวาระสุดท้ายใกล้เสียชีวิต รวมถึงตลอดถึงชีวิตคนปรกติทั่วไปในสังคม การกระทำใด ๆ ที่ละเมิดหรือกระทบต่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่ต้องช่วยปกป้องรักษาไว้

พิจารณาในเชิงของปรัชญาแล้ว ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามมีลักษณะที่เหมือนกันคือ มีทรศนะแบบจิตนิยม (idealism) ความเป็นจริงที่แท้อยู่นอกเหนือจากโลกแห่งประสบการณ์ของมนุษย์ พระเป็นเจ้าและโลกของพระเป็นเจ้าคือความเป็นจริงที่แท้สูงสุด เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ ธรรมชาติของมนุษย์มีลักษณะเป็นทวินิยม (dualism) ประกอบด้วยร่างกายและวิญญาณที่แยกเป็นอิสระจากกันเมื่อสิ้นชีวิต ส่วนวิญญาณจะกลับไปสู่อาณาจักรของพระเป็นเจ้า มนุษย์จึงมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามบทบาทในสังคม ขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ทางจิตวิญญาณที่จะต้องมีความเชื่อ ความศรัทธา ความรักภักดีนอบน้อมต่อพระเป็นเจ้า คุณธรรมที่สำคัญสำหรับศาสนิกชนคือ การปฏิบัติตนดำเนินชีวิตตามบทบัญญัติของคัมภีร์ การปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยความสุภาพ ความเมตตาเอื้อเฟื้อ การให้ความช่วยเหลือแก่กันและกัน เป็นหลักการทางจริยศาสตร์ที่คล้ายกัน การเผชิญความเปลี่ยนแปลงของสังคมของโลกต้องไม่ละทิ้งหรือเพิกเฉยต่อหลักคำสอนของศาสนา มนุษย์เป็นสิ่งที่พระเป็นเจ้าทรงสร้างมาให้มีวิญญาณและเจตจำนงเสรี (free will) ที่ควบคู่กับปัญญาและเหตุผล

^{๑๗} กิรติ บุญเจือ. คริสต์ศาสนาเชิงวิชาการ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๑๕) หน้า ๑.

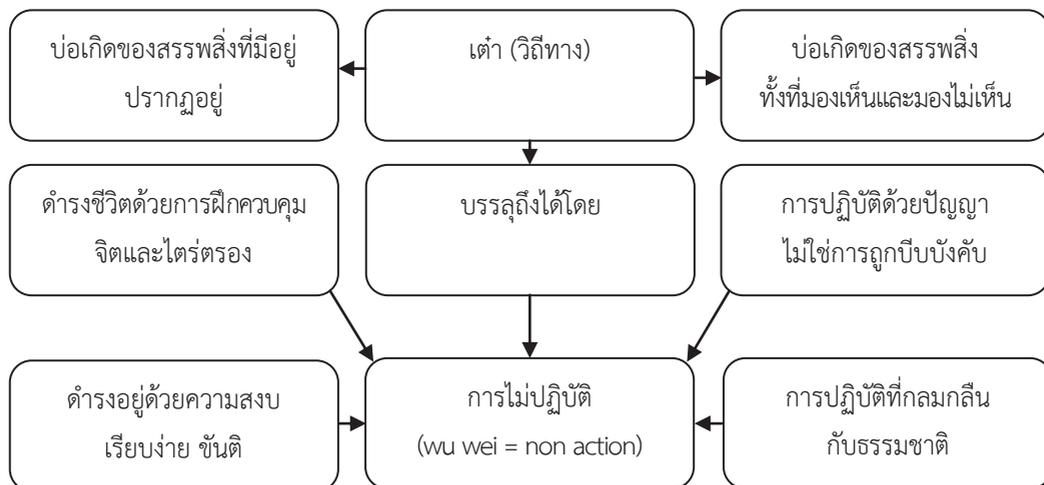

โลกทัศน์และความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ชาวจีนส่วนใหญ่และชาวเวียดนามบางส่วนยังคงยึดถือธรรมเนียมการปฏิบัติและความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งแนวความคิดสืบทอดมาจากปรัชญาจีนที่รู้จักกันเป็นที่แพร่หลาย ได้แก่ ลัทธิเต๋า และลัทธิขงจื้อ

ปรัชญาจีนมีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างจากปรัชญาตะวันตกและปรัชญาตะวันออกระบบอื่น ๆ โดยการเน้นคำสอนเรื่องการปฏิบัติตนของมนุษย์ การพัฒนาคุณธรรม มากกว่าการเน้นเรื่องของอภิปรัชญาญาณวิทยาแบบปรัชญากรีก ขณะเดียวกันก็ไม่เน้นเรื่องสวรรค์ นรก บุญ บาป เหมือนความคิดทางศาสนา ถึงแม้จะมีการกล่าวถึงสวรรค์ (เทียน) แต่ก็ได้เน้นรายละเอียดมากนัก หลักการสำคัญของปรัชญาจีนคือ แนวความคิดทางจริยศาสตร์ มนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อชีวิตที่ดีและเพื่อสังคมที่สงบสุข

ลัทธิเต๋า เกิดขึ้นจากแนวคิดและคำสอนของเล่าจื้อในช่วงระยะเวลาประมาณ ๖๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช สาระสำคัญคือการสอนหลักการปกครองที่ชอบธรรมและเป็นธรรมซึ่งผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม สอนหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่เรียบง่าย กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบสุข และเป็นอิสระ การรู้จักตนเองเป็นเรื่องของการไตร่ตรองด้านปรัชญาอย่างแท้จริง (wisdom) สาระสำคัญของคำสอนของลัทธิเต๋าแสดงด้วยภาพได้ดังนี้^{๑๘}

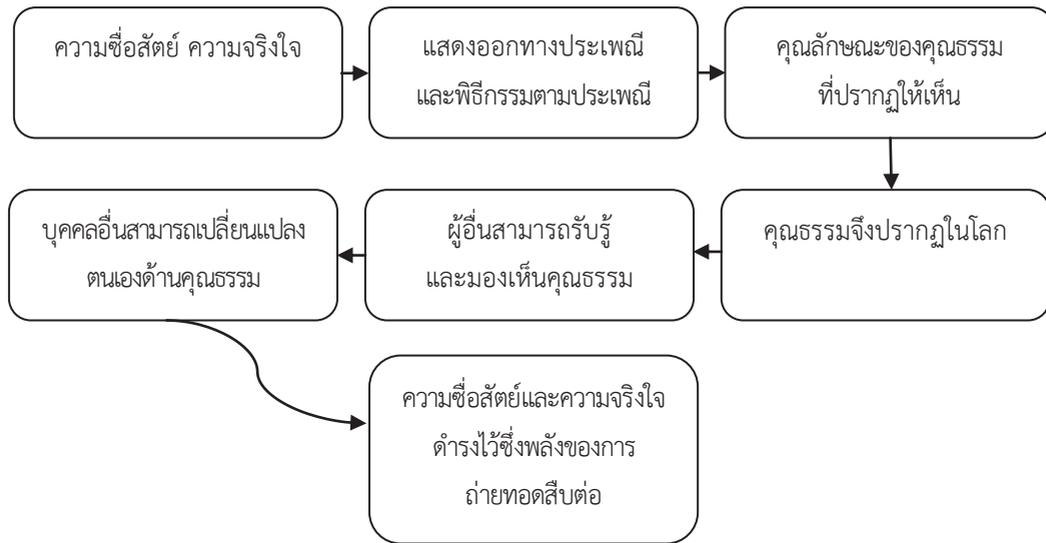

^{๑๘} The Philosophy Book. DK (London: Dorling Kindersley Limited, 2011) p. 24.

ลัทธิเต๋า มองความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกในจักรวาลว่าเป็นวัฏจักรของสิ่งทั้งหลาย ในธรรมชาติ มนุษย์ และชีวิตมนุษย์ ดีเช่นเดียวกันเป็นไปตามวัฏจักรนี้ ผู้มีคุณธรรมคือผู้ที่เข้าใจวัฏจักร ของธรรมชาติและใช้ชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ

ลัทธิขงจื๊อ ลัทธิขงจื๊อเกิดภายหลังลัทธิเต๋าศตวรรษที่ ๕ ก่อนคริสต์ศักราชโดยมีขงจื๊อ เป็นศาสดา สาระสำคัญของคำสอนคือการเน้นให้บุคคลมีคุณธรรม ถึงแม้คุณธรรมจะมีบ่อเกิดมาจาก สวรรค์ แต่การที่บุคคลจะมีคุณธรรมได้จะต้องได้รับการปลูกฝังและพัฒนาตนเอง ความเป็นผู้มีคุณธรรม จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการที่บุคคลรู้และเข้าใจสถานภาพบทบาทของตนเองและปฏิบัติตามหลักคุณธรรม ให้ปรากฏแก่ผู้อื่นและสังคม คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่ปรากฏให้ผู้อื่นมองเห็นรับรู้ได้ และถ่ายทอดสืบต่อไป คำสอนเรื่องนี้แสดงด้วยภาพได้ดังนี้^{๑๙}

นอกจากนั้น ขงจื๊อยังกล่าวถึงรูปแบบความสัมพันธ์ ๕ ประการซึ่งเป็นที่มาของคุณธรรมสำคัญ ได้แก่อ

^{๑๙} Ibid., p. 37.

^{๒๐} Ibid., p. 38.

(๑) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน เป็นที่มาของคุณธรรมของฝ่ายปกครอง คือ เมตตาธรรม และความภักดีของฝ่ายประชาชน

(๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร เป็นที่มาของคุณธรรมฝ่ายบิดา คือ ความรัก และความเชื่อฟังของฝ่ายบุตร

(๓) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา เป็นที่มาของคุณธรรมฝ่ายสามี คือ ความเป็นธรรม ความดี และความเข้าใจของฝ่ายภรรยา

(๔) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเครือญาติตามลำดับอาวุโส เป็นที่มาของคุณธรรมฝ่ายอาวุโสกว่า คือ ความสุภาพ และความเคารพสำหรับผู้อ่อนวัยกว่า

(๕) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน เป็นที่มาของคุณธรรมสำหรับฝ่ายเพื่อนที่มีอาวุโสกว่า คือ การให้ความเกรงใจ และความนับถือสำหรับฝ่ายที่อ่อนวัยกว่า

ขงจื้อสอนคุณธรรมเรื่องความจริงใจและการรู้จักไตร่ตรองทบทวนตนเองเช่นเดียวกับหลักคำสอนของลัทธิเต๋า ความจริงใจเป็นรากฐานสำคัญที่สุดของการกระทำทุกอย่างของมนุษย์และสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในสังคม บุคคลจึงต้องปฏิบัติแสดงความจริงใจให้เป็นที่ปรากฏ ซึ่งส่งผลต่อผู้อื่น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับการหมั่นไตร่ตรองทบทวนตนเองจะควบคุมการกระทำของเราที่แสดงต่อผู้อื่น มีคำสอนของขงจื้อกล่าวว่า “สิ่งใดที่ท่านไม่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน ท่านจงอย่าปฏิบัติสิ่งนั้นต่อผู้อื่น” ถึงแม้ขงจื้อจะไม่ได้อธิบายรายละเอียดสิ่งที่ท่านต้องปฏิบัติต่อผู้อื่น แต่ก็สามารถพิจารณาได้จากรูปแบบความสัมพันธ์ทั้งห้าตามที่กล่าวมาแล้ว สาระสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสอนเรื่องพิธีกรรมที่พึงปฏิบัติในการแสดงความเคารพ ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ พิธีศพ พิธีสมรส พิธีต้อนรับแขก พิธีการให้การรับของขวัญ รวมถึงมารยาท กิริยาท่าทีในชีวิตประจำวัน เช่น การโค้งคำนับ คำสอนเหล่านี้แพร่หลายและมีผลครอบคลุมต่อชีวิตชาวจีนตลอดมาทุกยุคทุกสมัย เป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่เด่นชัด

วิพากษ์ : ความเป็นไปได้ของการสร้างอัตลักษณ์ของสังคมอาเซียน

ถ้าพิจารณาจากภาพรวมของสังคมอาเซียน การสร้างอัตลักษณ์ที่เป็นหนึ่งเดียวก็อาจเป็นปัญหาว่าจะถืออะไรเป็นอัตลักษณ์ท่ามกลางความหลากหลาย ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นไว้บ้างแล้วว่าอาจเป็นไปได้ยาก^{๒๑} แต่ถ้าพิจารณาระดับรองลงมาเฉพาะด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยมีศาสนาเป็นกรอบก็อาจได้คำตอบว่า การสร้างสังคมที่มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปันและเอื้ออาทรก็อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้

^{๒๑} ประภัสสร เทพชาตรี, อ้างแล้ว หน้า ๑๒๕.

๑. ศาสนาแต่ละศาสนาถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องของความเชื่อ การปฏิบัติระดับสูง แต่หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบของจริยธรรม คุณธรรมในระดับสังคมของแต่ละศาสนา ก็สามารถมาเชื่อมโยงกันได้ พระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ คำสอนของลัทธิขงจื้อ รวมถึงคำสอนของลัทธิเต๋าที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการดำรงชีวิตของชุมชนในชนบทได้แสดงออกในเรื่องนี้อยู่แล้ว

๒. กระบวนทัศน์ของคนรุ่นใหม่ที่เข้าใจศาสนาอย่างถูกต้อง เข้าใจหลักคำสอน แสดงออกทางการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คนรุ่นใหม่ที่ยอมรับและเชื่อในเหตุผลมากกว่าการเคารพเชื่อฟังปฏิบัติ ตามจะต้องสามารถเข้าใจว่า ความเชื่อ (belief) ความศรัทธา (faith) และเหตุผล (reason) ไม่ใช่เรื่องขัดแย้งกันหรือไปต่อกันไม่ได้ แต่ต้องเปิดใจรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน

๓. มีความเข้าใจในการเป็นประชาคมหรือสังคมอาเซียนอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในประชาชนระดับพื้นฐานของสังคม ในความเป็นจริงแล้ว คนส่วนใหญ่รับรู้การเป็นประชาคมอาเซียน แต่เพียงความร่วมมือทางเศรษฐกิจ แต่รายละเอียดที่ครอบคลุมไปกว่านั้นก็คงต้องใช้เวลาทำความเข้าใจ โดยเฉพาะในเรื่องของการแสดงออกในวิถีชีวิต

๔. ฝ่ายผู้บริหารประเทศหรือรัฐบาลเข้าใจถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของประชาชนส่วนรวมในสังคมที่ตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ของการสร้างสังคมเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และเอื้ออาทร เช่น ผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนโดยเอแบคโพลล์ต่อคำถามเรื่อง “พฤติกรรมของคนไทยที่กำลังหายไป” (เป็นคำถามที่เลือกคำตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ) ผลที่ได้เรียงตามลำดับคือ^{๒๒}

ความรักความสามัคคี (ร้อยละ ๘๗.๒)

การให้อภัยต่อกัน (ร้อยละ ๘๑.๙)

ความซื่อสัตย์สุจริต (ร้อยละ ๗๘.๔)

ความเสียสละ (ร้อยละ ๗๘.๔)

การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย (ร้อยละ ๗๓.๒)

ความเมตตา มีน้ำใจ ช่วยเหลือ เกื้อกูล (ร้อยละ ๗๑.๒)

ความรักชาติรู้คุณแผ่นดิน (ร้อยละ ๖๕.๖)

^{๒๒} นายดาต้า. ตัวทำลายข้อมูล คอลัมน์ เมนูข้อมูล. มติชนสุดสัปดาห์ (ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๖๖๘ ฉบับประจำวันที ๓-๙ สิงหาคม ๒๕๕๕) หน้า ๒๑.

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

สิวลี ศรีไธ

๗๑

ความกตัญญู (ร้อยละ ๖๓.๔)

ความละเอียดกรงกล้วต่อบาบ (ร้อยละ ๖๑.๙)

ความรู้สำนึกผิดชอบชั่วดี (ร้อยละ ๖๐.๓)

จิตอาสาช่วยเหลือสังคม (ร้อยละ ๕๗.๗)

ตัวอย่างความคิดเห็นที่ได้ถือเป็นประเด็นที่ควรตั้งถามว่าอะไรคือสาเหตุที่ทำให้เป็นเช่นนั้น และจะมีแนวทางเสริมสร้างค่านิยมทางจริยธรรมให้กลับคืนมาได้อย่างไร

๕. การลดทัศนคติที่มองผู้อื่นในเชิงที่ต่ำกว่า การที่ประชาคมอาเซียนจะบรรลุเป้าหมายของการเป็นหนึ่งในวิสัยทัศน์ หนึ่งอัตลักษณ์ หนึ่งประชาคมได้ ประชาชนในแต่ละประเทศต้องยอมรับประชาชนประเทศเพื่อนบ้านฉันมิตรที่เท่าเทียมกัน ไม่รู้สึกว่ามีใครเหนือกว่าหรือด้อยกว่า มองและยอมรับแต่ละประเทศตามเอกลักษณ์ของประเทศนั้น ๆ ความเป็นมิตรที่ดีและความเข้าใจที่ดีจึงจะเกิดขึ้น

๖. ความขัดแย้งทางการเมืองต้องลดน้อยลงหรือยุติข้อเท็จจริงที่ปรากฏในปัจจุบัน ความขัดแย้งทางการเมืองทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศยังคงมีความรุนแรงและต่อเนื่อง การไม่สามารถลดปัญหาเรื่องนี้หรือไม่มีวิธีการทำให้ยุติ ก็จะเป็นปัญหาต่อการบรรลุเป้าหมายของสภาพสังคมเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทร

โดยสรุปแล้ว โดยธรรมชาติของโลกทางเอเชีย โลกทัศน์ทางศาสนา พื้นฐานทางวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานที่ดีของการเสริมสร้างสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทรต่อกัน จะเห็นได้จากการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้ที่มีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันอย่างสงบสุขพอสมควร การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามเผชิญปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ การศึกษา รวมไปถึงความต้องการในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็น ปัญหาสำคัญอยู่ตรงที่ทำอะไรก็ตามค่านิยม วิถีชีวิตที่ดั่งงามแบบเอเชียจะไม่ถูกรบกวนจากกระแสโลกาภิวัตน์จนแปรเปลี่ยนไปและอาจทำให้การสร้างสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปันและเอื้ออาทรไม่อาจบรรลุผล

บรรณานุกรม

- การรู้จักอัลลอฮฺ. แทนสายสัมพันธ์อันดับ ๑๒๓-๑๒๔. กรุงเทพฯ : ๒๕๒๓.
- กีรติ บุญเจือ. คริสต์ศาสนาเชิงวิชาการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๑๕.
- ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. การนมาฆตามสมมะฮฺ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, ๒๕๑๘.
- ประภัสสร เทพชาตรี. ประชาคมอาเซียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๕๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- วิทย์ บัณฑิตกุล. รู้จักประชาคมอาเซียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๔.
- อณฺฎณ เชื้อไทย. AEC ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๕.
- สร้อยรวงข้าว. สำนวจศาสนาทั่วอาเซียน : พุทธศาสนามีอยู่ที่ไหน-เท่าไร. คอลัมน์คนข้างวัด สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๔๓, วันศุกร์ที่ ๑๓ - พุธที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕.
- นายดาต้า. ตัวทำลายข้อมูล. คอลัมน์เมนูข้อมูล. มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๖๖๘ ฉบับวันที่ ๓-๙ สิงหาคม, ๒๕๕๕.
- Angeles A. Peter. *Philosophy: The Harper Collins Dictionary*. New York: Harper Collins Publishers, 1992.
- Ali al-Hshini, Muhamad. *The Ideal Muslim*. Riyadh: International Islamic Publishing House, 2003.
- Dhammananda K. Sri. *What Buddhist Believe*. Palau Pinang: The Young Buddhist Association of Malaysia, 1999.
- The Philosophy Book*, DK. London: Dorling Kindersley Limited, 2011.
- Stewart David. *Fundamentals of Philosophy*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1996.

***Abstract* Building a society of generosity, sharing, and caring in ASEAN community: Philosophical criticism**

Sivalee Sirilai

Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,

The Royal Institute, Thailand

Building a society of generosity, sharing, and caring is one of the important objectives of ASEAN Socio-Cultural Community (ASCC), aims at well-being and wellness of human being including social stability and enhance ASEAN identity. Two philosophical questions arise, can a society as described be hold an ASEAN identity? what should be a foundation? In Eastern world view, religion and philosophy can not be separated, and become a cultural traditions, this is the difference from the West. Generally consideration, religion can be seen as foundation of a desirable society, but the new generation's paradigm shift, political and economic problems may obstruct the accomplishment.

keywords: ASEAN Socio-Cultural Community, philosophical world view, religious world view